

Marek L. Wójcik

Kto był mężem Katarzyny, domniemanej wnuczki ostatniego Piasta świdnickiego? : przyczynek do genealogii panów von Parchwitz

Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego 2, 13-23

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Marek L. Wójcik
(Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego)

Kto był mężem Katarzyny, domniemanej wnuczki ostatniego Piasta świdnickiego? Przyczynek do genealogii panów von Parchwitz

Parchwitzowie, piszący się z Parchwitz (dziś Prochowice), zaliczani są przez badaczy do licznie występującego na Śląsku i w południowej Wielkopolsce rodu Jeleni (Jeleńczyków), biorącego swą nazwę od wizerunku jelenia, którym się pieczętowali¹. Spotykani w źródłach śląskich już od początku XIII stulecia, ustępowali rangą społeczną, polityczną i ekonomiczną wielu innym rodzinom rycerskim osiadłym na Śląsku, ale w XIV w. zaliczali się do ścisłej elity księstwa legnickiego. Awans zapewnił rodzinie Stefan von Parchwitz, długoletni dworzanin i najbliższy doradca księcia Bolesława III Rozrzutnego. Wraz z synami, Piotrem i Mirzanem, zbudował on wokół swej siedziby rodowej w Prochowicach, gdzie utrzymywał prywatnych urzędników, kompleks dóbr tworzący niemal udzielne władztwo terytorialne². O wyjątkowej ówczesnej pozycji rodziny świadczyły znakomite koneksje rodzinne sięgające najwyższych szczebli hierarchii społecznej, wykraczające niekiedy poza granice Śląska. Córka Stefana, Boguszka, poślubiła Henryka von Biberstein, jednego z najbardziej wpływowych i majątnych możnowładców śląskich³, Mirzan Stefanowic, po wytrwałych konkurach i skutecznych zabiegach o dyspen-

1 Zob. m.in. T. Jurek, *Slesie stirps nobilissima. Jeleńczycy – ród biskupa wrocławskiego Tomasza I*, „Roczniki Historyczne”, 58, 1992, s. 35-48; tenże, *Herby rycerstwa śląskiego na miniaturach „Kodeksu o św. Jadwidze” z 1353 roku*, „Genealogia. Studia i Materiały Historyczne”, 3, 1993, s. 11-14; oraz K. Benyskiewicz, *Ród Jeleni Nialków z Kęłowa i jego rola w procesie jednoczenia państwa polskiego na przełomie XIII i XIV wieku*, Poznań-Wrocław 2002, s. 11-23.

2 T. Jurek, *Slesie stirps nobilissima...*, s. 39.

3 Tamże; tenże, *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV w.*, Poznań 1996, s. 107, 200, 334; tenże, *Ślub z obcym. Żony i córki niemieckich rycerzy na Śląsku w XIII-XIV w.*, [w:] Z. H. Nowak, A. Radzimiński (red.), *Kobieta i rodzina w średniowieczu i na progu czasów nowożytnych*, Toruń 1998, s. 42; tenże, *Elity Śląska w późniejszym średniowieczu*, [w:] W. Falkowski (red.), *Kolory i struktury średniowiecza*, Warszawa 2004, s. 374-375; M. Łukaszewski, *Genealogia rodu Bibersteinów*, [w:] T. Jaworski (red.), *Bibersteinowie w dziejach pogranicza śląsko-łużyckiego*, Zielona Góra 2006, s. 34.

sę papieską, konieczną ze względu na zbyt bliskie pokrewieństwo, otrzymał rękę Czuchny, córki Spycimira (Spytka) z Melsztyna, wychowawcy, dyplomaty i współpracownika króla Kazimierza Wielkiego⁴, zaś jego brat, Piotr, ożenił się z Elżbietą (Ilsą), panią na Maniowie, w której upatruje się zapomnianej córki Bolka II Małego, księcia świdnickiego, oraz jego żony Agnieszki austriackiej⁵. Świątynia rodziny nie trwała jednak długo. Jeszcze za życia Piotra nastąpił jej upadek. W XV stuleciu odcięła się ona od genealogicznej przeszłości i heraldycznej tradycji, zmieniając rodowe godło z jelenia na jednorożca⁶, a u schyłku XVI w. całkowicie wymarła⁷.

Panowie z Prochowic byli już kilkakrotnie obiektem mniej lub bardziej szczegółowych studiów historycznych. Badacze przyglądali się ich pieczęciom⁸, analizowali symbolikę rodowego herbu⁹, jednak najczęściej podejmowali problematykę genealogiczną. Pierwszy bodajże krok w rozpoznaniu rodowodu Parchwitzów uczynił ksiądz Stanisław Kozierowski, ale uwzględnił tylko najlepiej opracowane źródłowo postaci¹⁰. W ślad za nim podążyli Fedor Heydebrand und der Lasa, Józef Krasoń, Marek Cetwiński i Ulrich Schmilewsky. Dwaj pierwsi poszerzyli wprawdzie krąg rodowy Prochowickich, ale nie ustrzegli się

4 J. Bieniak, *Rozmaitość kryteriów badawczych w polskiej genealogii średniowiecznej*, [w:] J. Hertel (red.), *Genealogia – problemy metodyczne w badaniach nad polskim społeczeństwem średniowiecznym na tle porównawczym*, Toruń 1992, s. 147; B. Śliwiński, *Kasztelan krakowski Spycimir z Tarnowa i jego związki genealogiczne z możnowładztwem małopolskim w I połowie XIV w.*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici, Nauki Humanistyczno-Społeczne”, z. 240, Historia 26, Toruń 1992, s. 105; T. Jurek, *Slesie stirps nobilissima...*, s. 39-40; tenże, *Herby rycerstwa śląskiego...*, s. 13.

5 T. Jurek, *Zapomniana Piastówna – Elżbieta córka Bolka II świdnickiego*, „Przegląd Historyczny”, 84, 1993, s. 433-442; tenże (wyd.), *Landbuch księstwo świdnickiego i jaworskiego*, t. 1, Poznań 2004, s. V, przyp. 3; tenże, *Piastowie śląscy i ich rodowód*, [w:] K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich. Piastowie wrocławscy, legnicko-brzescy, świdniccy, ziębiccy, glogowscy, żagańscy, oleśnicy, opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy*, Kraków 2007, s. 22, przyp. 61-62.

6 T. Jurek, *Slesie stirps nobilissima...*, s. 40. Jedną z pierwszych pieczęci z wizerunkiem jednorożca odcisnął Krzysztof von Parchwitz, syn Zygmunta, a wnuk Piotra Stefanowica, przy dokumencie z datą 22 grudnia 1478 r. Zob. C. Grünhagen, H. Markgraf (Hg.), *Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter*, Bd. 2, Leipzig 1883, nr 84 (s. 286).

7 T. Jurek, *Slesie stirps nobilissima...*, s. 40; tenże, *Zapomniana Piastówna...*, s. 441. Ostatnim przedstawicielem rodziny, piszącej się od schyłku XV w. Parchwitz zu (auf) Schildberg, być może był Krzysztof, który w 1586 r. brał udział w pogrzebie księcia brzeskiego Jerzego II (zob. J. Sinapius, *Schlesische Curiositäten erste Vorstellung Darinnen die ansehnlichen Geschlechter des Schlesienschen Adels. Mit Erzählung des Ursprungs, der Wappen, Genealogien, der qualificirtesten Cavaliere, der Stamm-Hausler und Guter beschrieben*, Bd. 1, Leipzig 1720, s. 693, a za nim m.in. C. Błażek (Hg.), *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch*, Bd. 6, Abt. 8: *Der Abgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien*, Theil 2, Nürnberg 1890, s. 88; R. Sękowski, *Herbarz szlachty śląskiej. Informator genealogiczno-heraldyczny*, t. 6, Chorzów 2008, s. 168). Dodajmy, że Sinapius nie wspominał o średniowiecznych przodkach baronów von Parchwitz zu (auf) Schildberg, natomiast Sękowski zupełnie dowolnie przemieszczał ze sobą trzynastowiecznych przedstawicieli Parchwitzów, pieczętujących się jeleniem, z członkami rodziny von Schildberg (z Kazanowa), używającymi herbu wyobrażającego rogi turzy i jeleni w słup (polska Rogala, zob. J. Szymański, *Herbarz średniowiecznego rycerstwa polskiego*, Warszawa 1993, s. 251-253), niesłusznie uznając oba środowiska krewniacze za jeden i ten sam ród. O rodzinie von Parchwitz zu (auf) Schildberg zob. też J. Pilnáček, *Rody starého Šlezska*, t. 2, Brno 1991, s. 409-410.

8 P. Pfothenauer, *Die schlesischen Siegel von 1250 bis 1300 beziehentlich 1327*, Breslau 1879, s. 36, nr 92, oraz tabl. IX, nr 92; M. L. Wójcik, *Czternastowieczny tłok pieczętny Piotra von Parchwitz*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, seria nowa, 10, w druku.

9 T. Giergiel, *Symbolika jelenia w polskiej heraldyce rycerskiej*, „Rozprawy Wydziału Humanistycznego Wyższej Szkoły Humanistyczno-Przyrodniczej w Sandomierzu”, 2, 1998, s. 16-21, 28-58.

10 S. Kozierowski, *Ród Jeleni-Niałków-Brochwiczów (Studia nad pierwotnym rozszedleniem rycerstwa wielkopolskiego, cz. 7)*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego”, 45, 1918, s. 90-93.

licznych błędów interpretacyjnych¹¹, z kolei dwaj ostatni zebrali informacje biograficzne dotyczące jedynie przedstawicieli najstarszych pokoleń Parchwitzów (do końca XIII w.), korygując i uściślając w tej materii wcześniejsze ustalenia historiografii¹². Wizerunki wzmiankowanych wyżej czternastowiecznych przedstawicieli rodziny – Stefana, Mirzana i Piotra – przybliżył Błażej Śliwiński, przy czym mylnie określił zachodzące między nimi stosunki genealogiczne¹³. Ustalenia jego zweryfikował Tomasz Jurek, który opracował wywód Parchwitzów sięgający do początków XV w.¹⁴ Zaproponowany przez niego rodowód, choć bez wątpliwości najpełniejszy i najbardziej poprawny merytorycznie, budzi pewne wątpliwości. Nie uwzględni on wszak kilku osób odnotowanych w źródłach z prochowicką przydawką posesjonatyczną, mianowicie: Sybana (*Tschybano*) *de Parchwicz*, świadka na dokumencie Ruprechta legnickiego z 4 grudnia 1380 r.¹⁵, Jana *Parchewicz*, kanonika legnickiego, znanego z 7 lutego 1405 r.¹⁶, Jakuba *de Parchuicz*, wikariusza i altarysty katedry wrocławskiej, odnotowanego w dwóch dokumentach z 1358 r.¹⁷, wreszcie Jakuba *de Parchewicz*, subkustosza i profesora premonstratenskiego klasztoru św. Wincentego na podwrocławskim Ołbinie, wzmiankowanego w dokumencie z datą 24 czerwca 1410 r.¹⁸. Pominięcia te łatwo jednak wytłumaczyć niemożnością ustalenia ich związków filiacyjnych. O ile dwóch pierwszych łączyć można z naszymi Prochowickimi, na co wskazuje pojawienie się ich w otoczeniu przedstawicieli innych śląskich rodzin rycerskich, między innymi Rechenbergów, Schellendorfów, Predlów, Schlewitzów, Kurzbachów¹⁹, o tyle dwaj ostatni z jednakowym stopniem prawdopodobieństwa

11 F. Heydebrand und der Lasa, von, *Die Methodik der Sippenkunde als Hilfswissenschaft der schlesischen Geschichtsforschung im 13. Jahrhundert, erläutert an den schlesischen Geschlechtern Odrowons, Zaremba und Nalęcz-Jelen*, „Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens”, 75, 1941, s. 75-77 i Stammtafel III b: Rawicz, Nalęcz=Jelen; J. Krasoń, *Uposażenie klasztoru cystersów w Obrze w wiekach średnich*, Poznań 1950, s. 47 (Parchwitzowie utożsamieni z Brochwiczami, zaś Piotr identyfikowany z synem Mirzana).

12 M. Cetwiński, *Rycerstwo śląskie do końca XIII w. Biogramy i rodowody*, Wrocław 1982, s. 120-121, 145-146, 150 (drobne uzupełnienia do zebranych przezeń danych biograficznych o trzynastowiecznych Parchwitzach poczynił R. Żerelik, *Biogramy rycerstwa śląskiego. Uzupełnienia*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, 44, 1989, s. 464, 467); U. Schmilewsky, *Der schlesische Adel bis zum Ende des 13. Jahrhunderts. Herkunft, Zusammensetzung und politisch-gesellschaftliche Rolle*, Würzburg 2001, s. 485-486.

13 B. Śliwiński, *Kasztelan krakowski Spycimir...*, s. 105-108. Badacz uznał na przykład Piotra za niewątpliwego potomka Mirzana Stefanowica.

14 T. Jurek, *Slesie stirps nobilissima...*, s. 37-40 (z tablicą genealogiczną). Por. też K. Benyskiewicz, *Ród Jeleni Nialków...*, s. 21.

15 F. W. Schirrmacher (Hg.), *Urkundenbuch der Stadt Liegnitz Urkundenbuch der Stadt Liegnitz und ihres Weichbildes*, Liegnitz 1866, nr 313.

16 Tamże, nr 411; S. Jujeczka, *Duchowni średniowiecznej Legnicy. Studium prozopograficzne nad klerem diecezjalnym*, Legnica 2006, s. 301.

17 W. Korta (red.), *Regesty śląskie*, t. 4, Wrocław-Warszawa 1991, nr 91, 105.

18 W. Wattenbach (Hg.), *Urkunden des Klosters Czarnowanz*, [w:] *Codex diplomaticus Silesiae*, Bd. 1, Breslau 1856, nr 85.

19 B. Śliwiński, *Kasztelan krakowski Spycimir...*, s. 108 uznaje Sybana, choć nie wiadomo na jakiej podstawie, za niewątpliwego syna Mirzana Stefanowica, natomiast T. Jurek, *Slesie stirps nobilissima...*, s. 40, przyp. 110, wyklucza go z rodziny von Parchwitz, jako że w innych dokumentach pisał się *Prauticz* i *Prawtitz* (F. W. Schirrmacher (Hg.), *Urkundenbuch der Stadt Liegnitz...*, nr 343, 344). Włącza go tym samym do rodziny Prautitzów (zob. T. Jurek, *Obce rycerstwo...*, s. 266). Nie ma jednak pewności, że chodzi o jedną i tę samą osobę.

DmWr., 21.12.1370

Pieczęć Piotra von Parchwitz przywieszona do dokumentu wystawionego 21 grudnia 1370 r. przez niego i jego brata Mirzana, którym potwierdzili sprzedaż Lasowic w okręgu ścinawskim, dokonaną przez Albrechta z Lasowic na rzecz jego brata Mikołaja. Dokument uwierzytelniają pieczęcie obu wystawców (Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Dokumenty miasta Wrocławia, sygn. 21.12.1370; fot. Autora).

stwa mogli być członkami rycerskiej rodziny von Parchwitz, jak też wywodzić się spośród prochowickiego mieszczaństwa²⁰.

Weryfikacji wymaga niepewna hipoteza, jakoby Katarzyna, córka wspomnianych już wyżej Piotra Stefanowica i Elżbiety Piastówny, została żoną śląskiego rycerza Jerzego (Jorge, Georg) von Reibnitz²¹. Opiera się ona na zapisie toczącego się w 1433 r. przed trybunałem biskupim sporu między Wrocławiem i Świdnicą w sprawie o pojmanie głośnego husyty Piotra Polaka. Z obszernej relacji wynika, że czynu tego dokonać miał Zygmunt von Parchwitz, dowódca wojsk księstwa świdnickiego, prywatnie brat Katarzyny, który zwracając się do występującego w procesie Jerzego von Reibnitz używa formułki grzecznościowej *liebir swoger*. Identycznym mianem

²⁰ Prochowice lokował przed 1298 r. książę Bolko świdnicki (W. Kuhn, *Die Städtegründungspolitik der schlesischen Piasten im 13. Jahrhundert vor allem gegenüber Kirche und Adel*, „Archiv für schlesische Kirchengeschichte“, 30, 1972, s. 59), a Piotr von Parchwitz zatwierdził im w 1374 r. prawo miejskie (G. A. Tzschoppe, G. A. Stenzel (Hg.), *Urkundensammlung zur Geschichte des Ursprungs der Städte und der Einführung und Verbreitung deutscher Kolonisten und Rechte in Schlesien und der Oberlausitz*, Hamburg 1832, nr 187).

²¹ T. Jurek, *Slesie stirps nobilissima...*, s. 37; tenże, *Zapomniana Piastówna...*, s. 441, przyp. 53.

– *lieb ir swoger* – ten ostatni obdarza też Zygmunta von Parchwitz²². Nie da się więc zaprzeczyć, że obaj rycerze byli szwagrami. Ponieważ żoną Zygmunta była Katarzyna von Busewoy²³, nasuwa się najprostsze rozwiązanie, że powinowactwo musiało ich łączyć przez siostrę Zygmunta, która wyszła za mąż za Reibnitz. Brak jednak dowodów, że była nią Katarzyna, gdyż źródło nie wymienia jej imienia. Tymczasem zachowały się niewykorzystane dotąd przez badaczy Parchwitzów przekazy wskazujące, że mężem Katarzyny był przedstawiciel zupełnie innej śląskiej rodziny możnowładczej.

W cennej, bogato udokumentowanej źródłowo, monografii rodu Schweinichenów, opracowanej u progu XX stulecia przez Constantina von Schweinichen, znajduje się ważny dla rozstrzygnięcia kwestii mariażu Katarzyny regest dokumentu starosty świdnickiego, Zygmunta z Pogorzeli, z datą 4 marca 1415 r. Streszczenie, oparte na tekście wpisanym do zaginionego dziś tomu landbuchu księstwa świdnicko-jaworskiego, obejmującego dokumenty z lat 1412-1415, warto przytoczyć w całości: *Der Landeshauptmann Siegmund von Pogrell bekennt, daß die edle Frau Elisabeth Parchowitzynne, mit Einverständnis ihres ehelichen Sohnes, Herrn Nickel von Parchwitz, dem strengen Ritter Herrn Hans vom Schwein, ihrem Eidam, 30 Mark Gelde jährlicher Gülte auf der Stadt Schweidnitz, ablösbar um 300 Mark, aufgelassen hat*²⁴. Wymieniona tu Elżbieta jest bez wątpienia tożsama z żoną Piotra von Parchwitz. Świadczy o tym imię jej syna, Mikołaja, fakt nazwania jej „szlachetną panią” (*die edle Frau*), a więc dość wyjątkowo spotykanym predykatem, jakim z dużą konsekwencją obdarzano w licznych dokumentach właśnie Elżbietę, panią na Prochowicach i Maniowie, domniemaną córkę Bolka II świdnickiego i Agnieszki austriackiej²⁵, oraz charakterystyczny odmiejscowy przydomek *Parchowitzynne*, który przypisano jej jeszcze dwukrotnie – w 1401 i 1408 r.²⁶ Uwzględniając zatem dokument Zygmunta z Pogorzeli, datę śmierci Elżbiety Piastówny, określoną przez Tomasza Jurka jako krótko po 22 maja 1412 r.²⁷, można przesunąć na okres po 4 marca 1415 r.

Cytowany regest podaje, że zięciem Elżbiety (a zatem i Piotra) von Parchwitz był Jan (Hans) z możnej rodziny panów na Świnach, piszącej się początkowo von Schwein, a później von Schweinichen. Źródło nie zdradza imienia jego żony, ale poznajemy je z pochodzącego z tego samego zaginionego woluminu landbuchu

22 C. Grünhagen (Hg.), *Geschichtsquellen der Hussitenkriege*, [w:] *Scriptores Rerum Silesiacarum*, Bd. 6, Breslau 1871, nr 195; tenże, *Die Hussitenkämpfe der Schlesier 1420-1435*, Breslau 1872, s. 253-254; T. Jurek, *Slesie stirps nobilissima...*, s. 40; tenże, *Zapomniana Piastówna...*, s. 441.

23 Archiwum Państwowe we Wrocławiu (dalej: APWr.), Rep. 39, nr 40, s. 156-157: *tugentlichen frawen Katharlin – hern Sigmunds – eliche Hausfrau*. O identyfikacji Katarzyny z córką Kiczolda von Busewoy, zob. T. Jurek, *Slesie stirps nobilissima...*, s. 37, 40 (przyp. 111); tenże, *Zapomniana Piastówna...*, s. 441.

24 C. von Schweinichen, *Zur Geschichte des Geschlechtes derer von Schweinichen*, Bd. 1, Breslau 1904, s. 134. Opracowanie to wyróżnia się korzystnie na tle wielu innych niemieckich monografii rodzinnych, tzw. *Familienbücher*. Jego naukową wartość docenił już W. Semkowicz, *Rycerstwo śląskie do końca XIV wieku. Uwagi o polskich rodach rodzimych*, „Genealogia. Studia i Materiały Historyczne”, 2, 1992, s. 11-12.

25 T. Jurek (wyd.), *Landbuch...*, t. 2, Poznań 2000, nr 233, 379, 397, 400, 629, 692, 1350; t. 3, Poznań 2007, nr 64, 65, 539, 1048; zob. tenże, *Zapomniana Piastówna...*, s. 435-436, 440-441.

26 APWr., Rep. 39, nr 39, s. 176: *die edele frauwe Ilse Parchewiczynne* (z 1408 r.); T. Jurek (wyd.), *Landbuch...*, t. 3, nr 985: *die toguntliche frauwe Elizabeth Parchewiczynne* (z 1401 r.).

27 T. Jurek, *Zapomniana Piastówna...*, s. 441.

dokumentu datowanego na 10 listopada 1412 r. Jego wystawca, rzeczony Jan von Schwein, zapisał *lipgedinge Katherinan, uxori sue, LXIII mark geldes ierlichs czinses, namlichin XX mark geldes uf Jerischaw districtus Stregin und XX mark geldes uf Malatsch districtus Jawor und XXIII mark geldes uf dem vorwerke zu Wolframsdorff districtus Hain und uf seiner zugehorunge mit allem rechtin und hirscheftin, sicut solus habuit, alzo verre, alz się noch seinem tode witwe blebe*; na opiekunów tej oprawy wyznaczono starostę wrocławskiego Janka z Chotěmic, Zygmunta z Pogorzeli oraz – zdaje się nieprzypadkowo – Mikołaja von Parchwitz, brata Katarzyny, i Jone von Schwein, brata Jana²⁸. W tym świetle mariaż Katarzyny von Parchwitz z Janem von Schwein nie podlega zatem żadnej dyskusji²⁹. Ponieważ jednak Zygmunt z Prochowic, najstarszy brat Katarzyny, nazwał – jak pamiętamy – swoim szwagrem Jerzego von Reibnitz³⁰, rodzi się podejrzenie, że albo Piotr i Elżbieta mieli jeszcze jedną – nieznaną źródłom – córkę, którą wydali za Reibnitza, albo interesująca nas Katarzyna wyszła powtórnie za mąż po śmierci Jana von Schwein, albo Zygmunt von Parchwitz po zgonie swej pierwszej żony, Katarzyny von Busewoy, ożenił się z siostrą Jerzego, albo wreszcie mężem tej ostatniej był Mikołaj, brat Zygmunta i Katarzyny.

Pierwsze z zaproponowanych rozwiązań uznać należy raczej za mało prawdopodobne. Wprawdzie w pozbawionym daty dziennej dokumencie z 1386 r., legitymizującym sprzedaż wsi Maniów Mały przez Benesza z Chustnika na rzecz Elżbiety, żony Piotra z Prochowic, Agnieszka świdnicka poświadcza także prawa własności do niej nie wymienionym z imienia ich dzieciom – *tochtern alz sonen*³¹, ale użyta przez księżną formuła, sugerująca istnienie co najmniej dwóch córek, wydaje się być jedynie kancelaryjnym schematem. Wątpliwe jest bowiem milczenie późniejszych źródeł o innej, niż Katarzyna, córce Piotra i Elżbiety. W grę wchodzi oczywiście jej rychła śmierć, ale w tej sytuacji w 1433 r. nie mogłaby ona być żoną Jerzego von Reibnitz. Sprawę rozstrzyga zresztą jednoznacznie dokument Benesza z Chustnika z 8 maja 1401 r., w którym świdnicki starosta zaświadcza, że Elżbieta, wdowa po Piotrze von Parchwitz, odstąpiła dobra w Maniowie Małym swym dzieciom Zygmunutowi, Mikołajowi i Katarzynie: *wir Benesch von Chussnik etc. bekennen, das – – die edle frauwe Ilse etwenn hern Petirs von Parchewicz eliche hausfrauwe, dem Got genade, – – hat – – gegeben, vorreicht und yn unsir hende willeglichin ufgelaßin den tochtigen und den toguntlichin Sigmunde, Niklosen und Ketirlin, iren kindirn – – aliis, das sie hat czu Weningin Manaw des weichbildes czur Sweidnicz gelegin*³². Źródło nie pozostawia złudzeń, że gdyby żyła

28 C. von Schweinichen, *Zur Geschichte des Geschlechtes...*, Bd. 1, s. 133 (regest), s. 207, nr 51 (pełny tekst źródła).

29 Mażeństwo Katarzyny z Janem von Schwein odnotował już C. von Schweinichen, *Zur Geschichte des Geschlechtes...*, Bd. 3, Breslau 1907, tabl. 2, jednak mylnie określił pochodzenie Katarzyny, którą utożsamił z córką Elżbiety i nieznanego z imienia przedstawiciela rodziny von Zedlitz. Pogląd ten jest rezultatem zakorzenionego w dawniejszej literaturze przekonania, opartego na książęcym nadaniu Prochowic w lenno Ottonowi von Zedlitz, jakoby panowie von Parchwitz stanowili jedną z linii śląskich Zedlitzów (zob. J. Sinapius, *Schlesische Curiositäten...*, Bd. 1, s. 693, 1049-1050; L. von Zedlitz-Neukirch, *Neues Preussisches Adels-Lexikon oder genealogische und diplomatische Nachrichten*, Bd. 4, Leipzig 1842, s. 366; C. Błażek (Hg.), *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch...*, Bd. 5, Abt. 8, Th. 2, s. 88. Por. też T. Jurek, *Slesie stirps nobilissima...*, s. 40, przyp. 108).

30 Zob. wyżej przyp. 22.

31 T. Jurek (wyd.), *Landbuch...*, t. 2, nr 400.

32 Tamże, t. 3, nr 1048.

wówczas jeszcze jakaś ich córka, zostałyby uwzględniona w matczynym zapisie. Z całą też pewnością nie przysłała na świat po śmierci ojca. Co prawda, Elżbieta poświadczona jest jako wdowa dowodnie dopiero od maja 1401 r.³³, ale *terminus post quem* śmierci Piotra wyznacza już dokument wystawiony 1 kwietnia 1391 r. przez Janka Kruszyne, w którym pojawił się on po raz ostatni jako osoba żyjąca³⁴.

W tej sytuacji wiarygodniej przedstawia się supozycja, że Katarzyna, jedyna córka Piotra i Elżbiety, wyszła powtórnie za mąż. Zauważmy wszak, że według ustaleń Constantina von Schweinichen Katarzyna von Parchwitz była żoną Jana von Schwein, syna Gunczela, od ok. 1400 do ok. 1415-1422 r.³⁵ Tę pierwszą datę trudno dziś zweryfikować, choć cytowany wyżej dokument z 8 maja 1401 r. zdaje się przemawiać za tym, że Katarzyna nie była wtedy jeszcze mężatką³⁶. W związek małżeński z Janem von Schwein, potwierdzonym dowodnie w latach 1412-1415³⁷, wstąpić jednak mogła po 1401 r.; osiągnęła stosowny ku temu wiek. Jej narodziny należy datować po 28 lipca 1368 r., gdyż dopiero po śmierci Bolka II świdnickiego Elżbieta, matka Katarzyny, poślubiła Piotra von Parchwitz³⁸, a przed 1386 r., bowiem pozbawiony daty dziennej dokument księżnej świdnickiej Agnieszki z tego właśnie roku wymienia ją – co prawda bezimiennie – wśród potomstwa Piotra i Elżbiety³⁹.

Zdecydowanie łatwiej uściślić schyłkową datę trwania mariażu Katarzyny i Jana. Przetrwiał on do co najmniej 4 marca 1415 r. Jan pojawił się w wystawionym wówczas przez starostę świdnickiego Zygmunta z Pogorzeli dokumencie, w którym – przypomnijmy – został nazwany zięciem Elżbiety (*ihrem Eidam*)⁴⁰. Zmarł, być może, przed 10 września 1422 r., kiedy to Katarzyna samodzielnie, ale w obecności swoich nie wymienionych z imion dzieci, zawarła ugodę z Żydem kącym Jekilem w sprawie długów⁴¹. Nie żył z całą pewnością 4 lutego 1426 r., bowiem tego dnia Zygmunt von Parchwitz, brat Katarzyny, przeniósł prawo do 3 *Mark zinsen Kalkgeld* na rzecz Janowych *nachgelassenen eheleiblichen Söhnen*, mianowicie Mikołaja, Henryka i Gunczela⁴². W czasie, kiedy Jerzy von Reibnitz i Zygmunt von Parchwitz mienią się nawzajem szwagrami, czyli w 1433 r., Katarzyna mogła więc być żoną Reibnita. Niestety, stan zachowanych źródeł uniemożliwia weryfikację takiej ewentualności, bowiem landbuch księstwa świdnicko-jaworskiego, który dostarcza najwięcej informacji genealogicznych na temat rodziny von Parchwitz, zawiera lukę w kluczowych

33 Ponownie odnotował ją jako wdowę dokument Benesa z Chustnika z 6 grudnia 1401 r.: *die toguntliche frauwe Ilbe etwennen hern Petirs von Parchewicz eliche hausfrauwe, dem Got gnade*, zob. T. Jurek (wyd.), *Landbuch...*, t. 3, nr 1117.

34 Tamże, t. 2, nr 887: *presentibus – her Peter von Parchwicz*. Tymczasem T. Jurek, *Slesie stirps nobilissima...*, s. 40, przyp. 109, mylnie informuje, że ostatni raz wymienia Piotra dokument Jana Brunonis, kanclerza i kanonika wrocławskiego, datowany 15 czerwca 1389 r. (APWr., Rep. 91, nr 369).

35 C. von Schweinichen, *Zur Geschichte des Geschlechtes...*, Bd. 3, tabl. 2.

36 T. Jurek (wyd.), *Landbuch...*, t. 3, nr 1048.

37 C. von Schweinichen, *Zur Geschichte des Geschlechtes...*, Bd. 1, s. 133-134, 205 (nr 510).

38 T. Jurek, *Zapomniana Piastówna...*, s. 439, 441.

39 Tenże (wyd.), *Landbuch...*, t. 2, nr 400: *kindern, tochttern alz sonen*.

40 C. von Schweinichen, *Zur Geschichte des Geschlechtes...*, Bd. 1, s. 134.

41 Tamże, s. 135: *Keththirlein hern Hannos weip von Schweine vor yr kinder weyn*.

42 Tamże, s. 136.

dla dalszych rozważań latach 1412-1444⁴³. Problem komplikuje dodatkowo fakt, że żoną Jerzego była Barbara wymieniana w dokumencie z 1440 r.⁴⁴ Małżeństwo to nie wyklucza wprawdzie wcześniejszego mariażu Jerzego z Katarzyną, do którego dojść mogło najwcześniej około 1422/1426 r., najpóźniej zaś w 1433 r., jednak wydaje się on wątpliwy ze względu na dzielącą tę parę różnicę wieku. Katarzyna, urodzona w latach 1368-1386, uchodziłaby w chwili ślubu za dojrzałą kobietę lub – zważywszy na ową rozpiętość dat – sędziwą damę, natomiast Jerzy, notowany w latach 1433-1482⁴⁵, zdawał się stać dopiero u progu dorosłego życia. Emocjonalne podłoże związku, choć nie niemożliwe, jest więc raczej mało prawdopodobne. Trudno też przypuszczać, by jakąś rolę odgrywały w tym wypadku względy ekonomiczno-społeczne. Wobec wygaśnięcia w 1368 r. męskiej linii Piastów świdnickich domieszka książęcej krwi w żyłach Katarzyny nie miała większego znaczenia. Wyprzedanie zaś przez ojca Katarzyny, Piotra von Parchwitz, zadłużonych rodowych dóbr prochowickich⁴⁶ oraz wyzbycie się przez matkę, Elżbietę Piastównę, Maniowa Małego, jedyne jej osobistej majątku należącego uprzednio do księżnej świdnickiej Agnieszki⁴⁷, nie czyniły zeń atrakcyjnej i pożądanej partii.

Doszukiwanie się w Katarzynie żony Jerzego von Reibnitz ma wobec braku źródeł taką samą wagę jak założenie, że powinowactwo między Zygmuntem i Jerzym zachodziło na skutek poślubienia siostry Jerzego przez Zygmunta von Parchwitz, żonatego uprzednio z Katarzyną von Busewoy, bądź też ożenku z nią Mikołaja von Parchwitz, brata Zygmunta i Katarzyny, którego potwierdzonej źródłowo małżonki nie znamy⁴⁸. W każdym z tych wypadków mamy do czynienia wyłącznie z prawdopodobnymi hipotezami. Jedynym pewnym, bo opartym na źródłach, faktem jest, że Katarzyna, córka Piotra von Parchwitz i Elżbiety Piastówny, była żoną Jana (Hansa) von Schwein. Wszelkie inne koligacje, będące podłożem stosunku powinowactwa między Zygmuntem von Parchwitz i Jerzym von Reibnitz, pozostać muszą nadal – przynajmniej na razie – w sferze domysłów.

43 Landbuch, przechowywany w Archiwum Państwowym we Wrocławiu, stanowiący część zbioru akt księstwa świdnicko-jaworskiego oznaczonego dawniej sygnaturami alfabetycznymi, nie zachował się w komplecie. Jego ciągłość – czy to w postaci oryginalnych woluminów, czy to w formie ich odpisów – urywa się na tomie sygnowanym literą L, obejmującym lata 1410-1412 (APWr., Rep. 39, nr 40). Kolejny tom, opatrzony literą S, zestawia dokumentację za lata 1444-1454 (APWr., Rep. 39, nr 41). Brak zatem ksiąg M, N, O, P i R; zob. też T. Jurek (wyd.), *Landbuch...*, t. 2, s. XIV.

44 P. Freiherrn von Reibnitz, *Geschichte der Herren und Freiherren von Reibnitz, 1241 bis 1901*, Berlin 1901, s. 298 i tabl. IVa.

45 Tamże.

46 K. Wutke (Hg.), *Schlesiens Bergbau und Hüttenwesen. Urkunden (1136-1528)*, [w:] *Codex diplomaticus Silesiae*, Bd. 20, Breslau 1900, nr 148; zob. szerzej T. Jurek, *Slesie stirps nobilissima...*, s. 40.

47 T. Jurek, *Zapomniana Piastówna...*, s. 435, 439-440.

48 Termin „szwagier” nie oznacza wszak wyłącznie brata żony lub męża oraz męża siostry, jak jest najczęściej odczytywany, ale także brata bratowej (w naszym przypadku Jerzy dla Zygmunta), i brata szwagra (Zygmunt dla Jerzego), choć w dwóch ostatnich przypadkach nie zachodzi prawnie związek powinowactwa. O problemach terminologicznych polskiej genealogii zob. szerzej: B. Wyrozumska, *Terminologia pokrewieństw i powinowactwa*, „Rocznik Lubelski”, 23/24, 1981/1982, s. 35-45; oraz M. Koczarska, *Uwagi o terminologii pokrewieństwa i powinowactwa w polskich źródłach średniowiecznych*, [w:] J. Hertel (red.), *Genealogia – problemy metodyczne...*, s. 27-47.

Представления з једней з бочных ścian тумбы Болка II Маłego (zm. 1368), оѕатniego Пяста świdnickiego, з опactwa pocysterskiego в Krzeszowie (II poł. XIV w.); фот. Аутора.

Кто был мужем Екатерины, предполагаемой внучки последнего свидницкого Пяста? К генеалогии рода Пархвицев

Пархвицы – это относительно хорошо изученная в историографии рыцарская семья, члены которой указывали Проховице в качестве родового гнезда. Её представители, которые упоминаются в силезских источниках с начала XIII в., в XIV в. принадлежали к высшей элите Легницкого княжества, а Пётр Стефанович даже женился на Эльжбете (Ильзе) из Манёва, которую отождествляют с неизвестной ранее дочерью свидницкого князя Болько (Болеслава) II и Агнессы Австрийской. Генеалогии сходятся в том, что у этой пары родились трое детей: Сигизмунд, Николай и Екатерина. Однако они по-разному идентифицируют мужа Екатерины, которого видят либо в Георге (Йорге) фон Райбнице (Г. Юрек), либо в Яне (Гансе) фон Швайне (К. фон Швайнихен).

Актовые источники 1412–1415 гг. не оставляют сомнений в том, что Екатерина в то время была женой Яна фон Швайна. Между тем к 1433 г. относится запись, свидетельствующая о том, что брат Екатерины – Сигизмунд фон Пархвиц, женатый на Екатерине фон Бузевой, и Йорге фон Райбниц состояли в свойстве. Автор очерка предпринимает попытку проверить эту информацию. Он исключает существование ещё одной, неизвестной по источникам дочери Петра и Эльжбеты, но допускает вторичный брак Екатерины с Райбницем после смерти её первого мужа – Яна фон Швайна, и возможный новый брак Сигизмунда с дочерью Райбница после смерти его первой жены – Екатерины фон Бузевой.

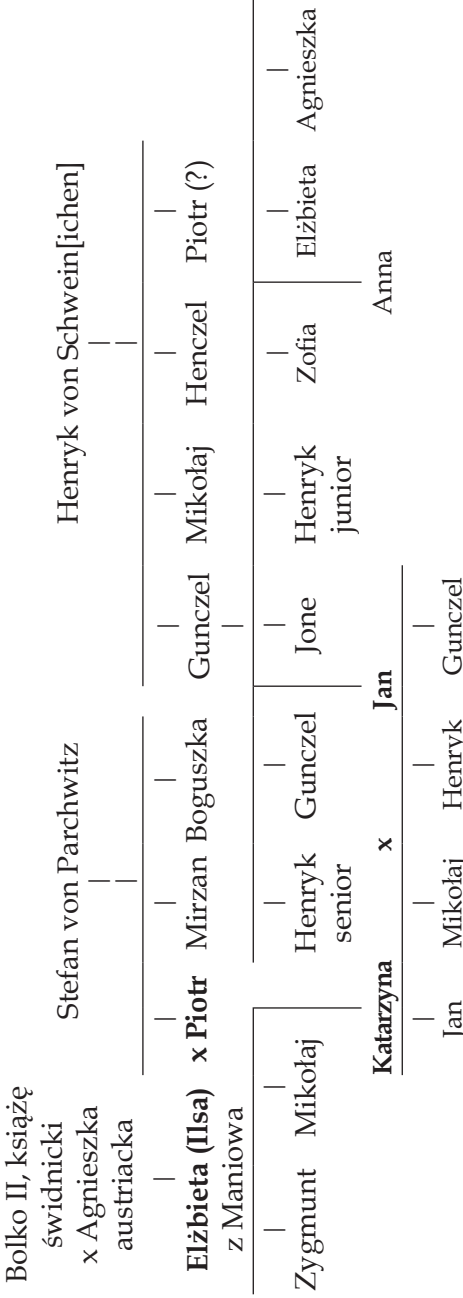
Who Was the Husband of Katarzyna, the Alleged Granddaughter of the Last Świdnica (Schweidnitz) Piast? A Contribution to the Genealogy of Lords von Parchwitz

The Parchwitzs are a knightly family relatively well analysed in historiography, hailing from Prochowice. Its representatives, present in Silesian sources from the beginning of the 13th century, were rated in the 14th century among the narrow elite of the Duchy of Legnica, and Piotr Stefanowic even married Elżbieta (Ilsa) of Maniów, regarded to be the daughter of Bolko II, the Duke of Świdnica, and Agnieszka, the Austrian, of whom little is known until now. Genealogists agree that the couple lived to have three children: Zygmunt, Mikołaj and Katarzyna. They differ, however, in their views concerning the person of Katarzyna's husband, who is regarded to be either Jerzy (Jorge) von Reibnitz (T. Jurek) or Jan (Hans) von Schwein (C. von Schweinichen).

Diplomatic sources from the years 1412–1415 do not throw any doubt on the fact that Katarzyna was then the wife of Jan von Schwein. Still, a record dating back to the year 1433 bears testimony that Zygmunt von Parchwitz married to Katarzyna von Busewoy, the brother of Katarzyna, and Jorge von Reibnitz were brothers-in-law. The author of the outline has undertaken an attempt to verify the theory. He excludes the existence of yet another, not mentioned in the sources, daughter of Piotr and Elżbieta, admitting the possibility of the second marriage with Reibnitz after the death of her first husband, Jan von Schwein, or, alternatively, the second marriage of Zygmunt with the Reibnitz lady after the death of his first wife, Katarzyna von Busewoy.

Aneks

Tabl. Powiązania genealogiczne Piastów świdnickich oraz rodzin von Parchwitz i von Schweinichen

Źródło: C. von Schweinichen, *Zur Geschichte des Geschlechtes...*, Bd. 3, tabl. 2; T. Jurek, *Slesie stirps nobilissima...*, s. 39.